

Mirosław Sobecki

Jakość kształcenia w uczelni wyższej. Egzemplifikacje

Nowoczesny proces dydaktyczny nie może abstrahować od uwzględniania opinii studentów na temat zajęć, w których uczestniczą. Od szeregu lat na wielu wyższych uczelniach zbieranie opinii odbywało się na drodze dobrowolnych przedsięwzięć, realizowanych przez nauczycieli, których interesowały zwrotne informacje dotyczące ich pracy. Stosunkowo rzadko prowadzący zajęcia byli obligowani do zbierania opinii, bądź też odpowiedni sondaż przeprowadzany był przez władze wydziału. Sposoby zbierania i przetwarzania informacji opierały się najczęściej na różnego rodzaju ankietach, sporządzanych doraźnie przez prowadzących zajęcia lub wyspecjalizowane komórki wydziałowe.

Jednak używanie ankiet do zbierania opinii przygotowanych przez nauczycieli prowadzących zajęcia wydaje się wadliwe. Po pierwsze – mimo zachowania anonimowości obecność prowadzącego zajęcia podczas zbierania opinii niewątpliwie wpływa na treść tego, co piszą studenci. Po drugie – zaangażowanie określonego nauczyciela akademickiego – niekoniecznie z powodu jego złej woli – sprawia, że konstrukcja narzędzi, treść pytań, dostosowane są do jego preferencji i oczekiwań, które nie muszą odzwierciedlać oczekiwań i preferencji studentów. Mamy wówczas do czynienia z czymś w rodzaju samospełniającej się przepowiedni. Prowadzący zajęcia zadaje takie pytania, na które spodziewa się pożądanых przez siebie odpowiedzi. Oczywiście jest to swoista forma oszukiwania samego siebie i na pewno nie jest regułą, ale też z całą pewnością takie przypadki mają miejsce. Po trzecie – zwykle istnieje potrzeba odniesienia opinii dotyczących określonych zajęć do opinii wyrażanych na

temat innych zajęć. Przy opracowywaniu przez każdego z nauczycieli autorskich narzędzi do zbierania opinii możliwości zestawień są siłą rzeczy ograniczone, lub wręcz niemożliwe, więc porównywanie wymaga przynajmniej zbieżności kryteriów. Po czwarte wreszcie – opracowanie wyników przy dużej liczbie studentów nie może być zrealizowane bez zaangażowania komputerów.

Niezbędnym elementem systemu podwyższania jakości kształcenia musi być sprawnie funkcjonujący system przepływu informacji na temat realizacji procesu dydaktycznego. Głos studentów jest tu niezwykle ważny. Formalne wymogi procedur akredytacyjnych jedynie wzmacniają potrzebę zastosowania kompleksowego systemu monitorowania realizacji zajęć dydaktycznych. Zaprezentowany tutaj system jest od dwu lat wdrażany na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku.

Ogólne zasady funkcjonowania systemu są następujące:

- 1) zbierane są opinie na temat wszystkich zajęć (wyjątek stanowią zajęcia wybierane przez studentów);
- 2) w odniesieniu do wszystkich zajęć stosowane są jednakowe kryteria;
- 3) dąży się do zebrania opinii jak największej liczby studentów wszystkich trybów studiowania (dzienni, zaoczeni, wieczorowi);
- 4) zapewnia się całkowitą anonimowość poprzez zbieranie opinii poza zajęciami przy użyciu specjalnego oprogramowania.

Student wyraża swoje opinie na temat zajęć, które odbył w poprzednim roku akademickim. Program jest ulokowany w wewnętrznej wydziałowej sieci informatycznej. Student poprzez podanie indywidualnego hasła uruchamia program korzystając z jednego z komputerów stanowiącego wyposażenie Wydziałowej Pracowni Informatycznej. Opinie zbierane są w drugiej połowie października, tak aby doświadczenia związane z poprzednim rokiem akademickim były jeszcze stosunkowo świeże.

Zbieranie opinii poprzez bezpośrednie ich wprowadzanie przez studenta do komputera, nie tylko zapewnia całkowitą anonimowość, ale także pozwala ominąć niezwykle żmudny i pracochłonny etap wprowadzania danych, gdy wykorzystywane są papierowe ankiety przy zastosowaniu metod bardziej tradycyjnych.

Specjalnie przygotowany program generuje standardowe raporty

po zakończeniu zbierania opinii. Natomiast zebrane w komputerowej bazie danych informacje stanowią znakomity materiał do wszechstronnych analiz.

Jak już wcześniej podano, student wyraża swoje opinie na temat każdego przedmiotu, w odniesieniu do każdej z form zajęć. Oddzielnie opiniowane są wykłady i konwersatoria tego samego przedmiotu. Daje to możliwość zainteresowanym nauczycielom uzyskania informacji na temat recepcji ich zajęć w obrębie poszczególnych form. Oczywiście ma to miejsce w takiej sytuacji, kiedy obie formy są przez nich prowadzone. Dotyczy to zwłaszcza adiunktów, bowiem niektórzy z nich prowadzą zarówno wykłady jak i konwersatoria, czy ćwiczenia.

Wyrażając swoje opinie na temat zajęć z określonego przedmiotu student ma do dyspozycji siedem kryteriów. Są nimi:

- 1) przekazywany zasób wiedzy;
- 2) umiejętność zainteresowania przedmiotem;
- 3) komunikatywność;
- 4) sposób oceny stosowany przez prowadzącego;
- 5) organizacja zajęć;
- 6) innowacyjność w prowadzeniu zajęć;
- 7) stosunek do studenta.

W obrębie każdego z kryteriów stosowano tę samą skalę: ocena bardzo wysoka (5), ocena wysoka (4), ocena przeciętna (3), ocena niska (2), ocena niezadowolająca (1).

Dodatkowym ósmym kryterium stanowiącym jakby próbę całościowej oceny jest odpowiedź na pytanie: czy polecił(a)byś te zajęcia innym studentom?

Poza swoimi opiniami studenci proszeni są o podanie:

- swojej płci;
- roku, kierunku i trybu studiów;
- średniej ocen uzyskanych ze wszystkich przedmiotów łącznie w minionym roku akademickim;
- oceny, jaką uzyskali z opiniowanego przedmiotu, oraz o dokonanie samooceny swojej aktywności podczas zajęć z tego przedmiotu.

Poza tym student mógł wpisać swoje uwagi odnoszące się do prowadzenia określonego przedmiotu w specjalnie do tego celu przeznaczonym okienku. Poniżej widzimy podstawowy widok ekranu monitora, który mieli przed oczyma studenci wyrażając swoje opinie na temat określonych zajęć.

1 Pedagogika ogólna			1 PK
prof. dr hab. Jan Kowalski		wykład	
1. Przekazywany zasób wiedzy	2. Umiejętność zainteresowania przedmiotem	3. Komunikatywność	4. Sposób oceny stosowany przez prowadzącego
☐ 5 ocena bardzo wysoka ☐ 4 ocena wysoka ☐ 3 ocena przeciętna ☐ 2 ocena niska ☐ 1 ocena niezadowolająca	☐ 5 ocena bardzo wysoka ☐ 4 ocena wysoka ☐ 3 ocena przeciętna ☐ 2 ocena niska ☐ 1 ocena niezadowolająca	☐ 5 ocena bardzo wysoka ☐ 4 ocena wysoka ☐ 3 ocena przeciętna ☐ 2 ocena niska ☐ 1 ocena niezadowolająca	☐ 5 ocena bardzo wysoka ☐ 4 ocena wysoka ☐ 3 ocena przeciętna ☐ 2 ocena niska ☐ 1 ocena niezadowolająca ☐ brak oceny
5. Organizacja zajęć	6. Innowacyjność w prowadzeniu zajęć	7. Stworzenie do studenta	Pozostało 19 pytań
☐ 5 ocena bardzo wysoka ☐ 4 ocena wysoka ☐ 3 ocena przeciętna ☐ 2 ocena niska ☐ 1 ocena niezadowolająca	☐ 5 ocena bardzo wysoka ☐ 4 ocena wysoka ☐ 3 ocena przeciętna ☐ 2 ocena niska ☐ 1 ocena niezadowolająca	☐ 5 ocena bardzo wysoka ☐ 4 ocena wysoka ☐ 3 ocena przeciętna ☐ 2 ocena niska ☐ 1 ocena niezadowolająca	
8. Czy polecił(a)byś to zajęcie innym studentom?	9. Jak oceniasz swoją aktywność na zajęciach?	10. Jaka ocenę uzyskał(a)ś z tego przedmiotu?	
☐ 5 zdecydowanie tak ☐ 4 raczej tak ☐ 3 nie wiem ☐ 2 raczej nie ☐ 1 zdecydowanie nie	☐ 5 ocena bardzo wysoka ☐ 4 ocena wysoka ☐ 3 ocena przeciętna ☐ 2 ocena niska ☐ 1 ocena niezadowolająca	☐ 5,0 ☐ 4,5 ☐ 4,0 ☐ 3,5 ☐ 3,0 ☐ 2,0 ☐ brak oceny	
Jeżeli masz uwagi dotyczący prowadzenia przedmiotu proszę kliknąć w okienko poniżej i wpisać je.			

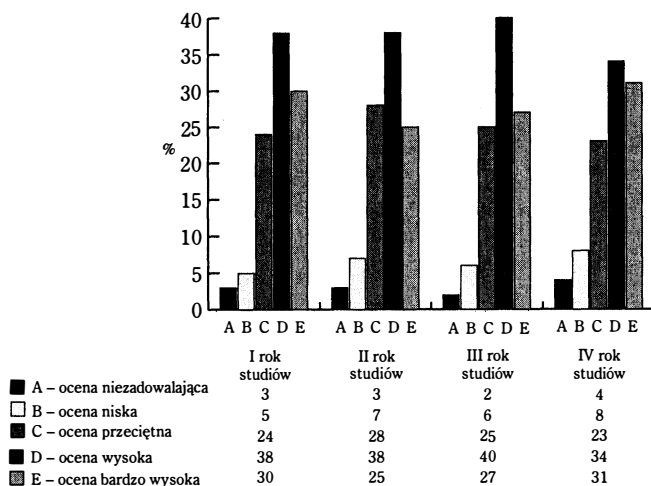
Opinie na temat zajęć prowadzonych na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku wyraziło 888 studentów, co stanowi 42 % ogółu studentów Wydziału. W tym 63% (559 osób) stanowili studenci dzienni, 24% (213 osób) – studenci wieczorowi oraz 13% (116 osób) – studenci zaoczni. Zebrano ogółem 17951 jednostkowych opinii składających się z 7 wymienionych wcześniej kryteriów.

Spróbujmy przyjrzeć się jak oceniali studenci zajęcia prowadzone na wydziale w obrębie każdego z zastosowanych kryteriów (wykres 1).

Pierwsze zastosowane kryterium obejmowało „przekazywany zasób wiedzy”. Jak widzimy opinie wyrażane przez studentów poszczególnych roczników prawie się nie różnią. Zaledwie co dziesiąty student źle ocenia przekazywany przez nauczycieli zasób wiedzy. Najmniej, bo 8% takich ocen stwierdzono wśród byłych studentów I i III roku, najwięcej – 12% u studentów IV roku. Z kolei bardzo wysokie oceny spotykamy u 2/3 studentów. Oceny: bardzo wysoka i wysoka są częstsze niż oceny: niska i niezadowolająca – 8-krotnie w przypadku studentów I i III roku oraz 6-krotnie w przypadku studentów II i IV roku.

Drugie kryterium to „umiejętność zainteresowania przedmiotem”. Rozkład ocen w obrębie tego kryterium w zależności od typu zajęć ilustruje kolejny wykres. Uwzględniono 5 typów zajęć: ćwiczenia, kon-

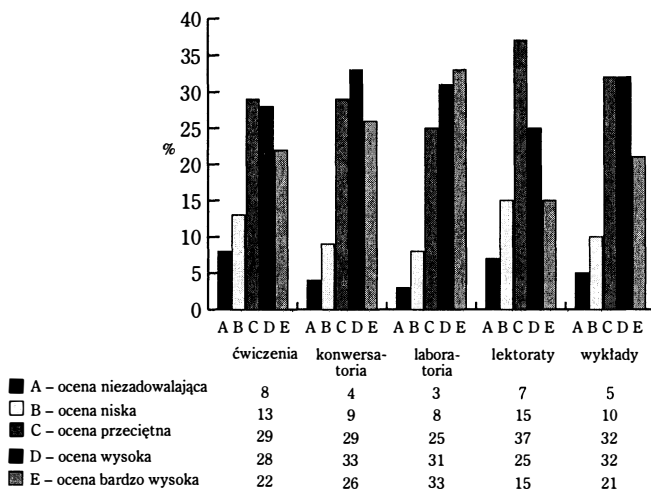
Wykres 1. Ocena przekazywanego zasobu wiedzy w zależności od roku studiów

wersatoria, laboratoria, wykłady i lektoraty. Najlepiej zostały przez studentów ocenione zajęcia laboratoryjne (11% ocen negatywnych wobec 64% pozytywnych). Oceny pozytywne są w tym przypadku prawie sześciokrotnie częstsze. W odniesieniu do zajęć konwersatoryjnych proporcje wynoszą odpowiednio 13% do 59%. Oceny pozytywne są tu już 4,5-krotnie częstsze niż negatywne. W przypadku wykładów oceny pozytywne występowały już tylko 3,5-krotnie częściej (15% negatywnych wobec 53% pozytywnych). Najmniej korzystne proporcje stwierdzono w odniesieniu do ćwiczeń i lektoratów. Oceny pozytywne występowały tu tylko 2,5-krotnie częściej niż negatywne (wykres 2).

Warto zwrócić uwagę, że tylko 15% studentów (co siódmy) bardzo wysoko oceniło umiejętność zainteresowania przedmiotem przez prowadzących zajęcia z języków obcych, podczas gdy zajęcia laboratoryjne ocenia tak co trzeci student (33%), a konwersatoryjne – co czwarty (26%). Jedynie w przypadku lektoratów oceny pozytywne stanowiły mniej niż połowę wszystkich ocen (40%). Zajęcia z języków obcych od strony umiejętności zainteresowania nimi studentów są też najczęściej oceniane jako przeciętne (37%). Może niepokoić stosunkowo

Wykres 2. *Opinie na temat umiejętności zainteresowania przedmiotem w zależności od typu ocenianych zajęć*

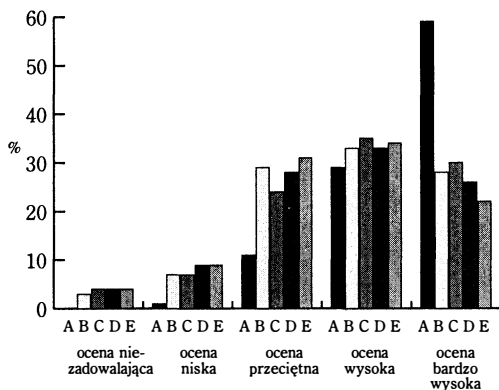

niska ocena umiejętności zainteresowania zajęciami z języków obcych, zwłaszcza w perspektywie integracji Polski z krajami stanowiącymi dziś Unię Europejską. Może to świadczyć o małym zaangażowaniu lektorów w ich pracę dydaktyczną na uczelni. Zaskakuje także niższa niż w przypadku innych typów zajęć ocena umiejętności zainteresowania przedmiotem podczas wykładów. Przecież to prowadzący wykłady dysponując odpowiednią wiedzą i doświadczeniem powinni najbardziej przekonująco oddziaływać na studentów.

Kolejne uwzględnione kryterium to „komunikatywność”. Spójrzmy jak studenci oceniali komunikatywność w obrębie poszczególnych stanowisk (wykres 3).

W opinii studentów najbardziej komunikatywni są instruktorzy. Większość nich prowadzi zajęcia z edukacji komputerowej. Aż 59% ocen bardzo wysokich przy braku niezadowolających czyni instruktorów bezkonkurencyjnymi w zakresie komunikatywności. Bardzo wysokie noty w zakresie komunikatywności otrzymała: prawie trzecia część asystentów (30%), nieco więcej niż czwarta część wykładowców (28%) i adiunktów (26%) oraz nieco więcej niż piąta część profesorów (22%). Choć

Wykres 3. Ocena komunikatywności nauczycieli w zależności od zajmowanych przez nich stanowisk

■ A – instruktor	0	1	11	29	59
□ B – wykładowca	3	7	29	33	28
■ C – asystent	4	7	24	35	30
■ D – adiunkt	4	9	28	33	26
■ E – profesor	4	9	31	34	22

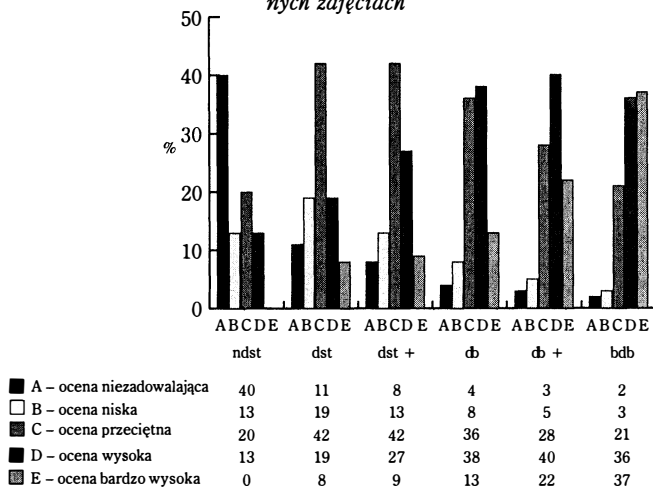
różnice także w tym przypadku nie są bardzo istotne (może z wyjątkiem nielicznej grupy instruktorów) warto zwrócić uwagę na wyraźnie słabszą ocenę komunikatywności adiunktów i profesorów w zestawieniu z asystentami i wykładowcami.

Kolejne kryterium: „sposób oceny stosowany przez prowadzącego” postanowiłem zestawić z ocenami, które studenci uzyskali na zakończenie opiniowanych zajęć. Uzyskane wyniki potwierdzają tezę, że opinia na temat sposobu oceniania stosowanego przez nauczyciela akademickiego w dużym stopniu zależy od końcowej oceny uzyskanej przez studenta (wykres 4).

Jak widzimy, studenci którzy otrzymali ocenę niedostateczną z opiniowanego przedmiotu aż w 40% uznają sposób oceniania stosowany przez prowadzącego za niezadowalający. Żaden z nich nie uważa, że sposób oceniania zasługuje na najwyższe noty. Warto zwrócić uwagę, że negatywne opinie na temat stosowanego przez konkretnego nauczyciela akademickiego systemu oceniania ma ponad połowa osób (53%), które uzyskały z opiniowanego przedmiotu oceny niedostateczne. Już

Wykres 4. Opinie na temat sposobu oceniania stosowanego przez prowadzącego zajęcia a ocena końcowa uzyskana przez studenta na opiniowanych zajęciach

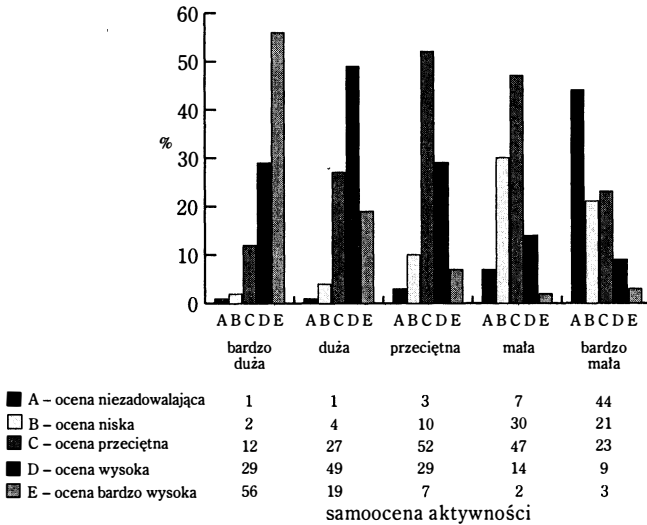
(uwaga odsetki w tabeli i na wykresie nie sumują się do 100, ponieważ część studentów nie uzyskała oceny końcowej z opiniowanego przedmiotu)

tylko prawie trzecia część (30%) tych, którzy uzyskali oceny dostateczne i piąta część (21%) tych, którzy uzyskali oceny dostateczne plus. Wśród osób, które uzyskały ocenę dobrą, bądź wyższą odsetek negatywnych opinii dotyczących systemu oceniania zdecydowanie spada i wynosi odpowiednio 12%, 8% i 5%. Tak więc wśród studentów, którzy zaliczyli określony przedmiot na ocenę bardzo dobrą, jedynie co dwudziesty (5%) uważa, że system oceniania stosowany przez prowadzącego zajęcia zasługuje na ocenę niezadowolającą bądź niską. I konsekwentnie na drugim krańcu także diametralnie różne opinie. Zaledwie 13% osób, które nie zaliczyły przedmiotu, zdecydowanie pozytywnie wyraża się o systemie oceniania stosowanym przez nauczyciela, zaś w przypadku osób, które zaliczyły przedmiot na ocenę bardzo dobrą odsetek zdecydowanie pozytywnych opinii sięga aż 73%.

Interesujące wyniki uzyskano zestawiając opinie na temat „organizacji zajęć” z samooceną własnej aktywności na opiniowanych zajęciach (wykres 5).

Wykres 5. *Opinie na temat: „organizacja zajęć” a samoocena aktywności na opiniowanych zajęciach*

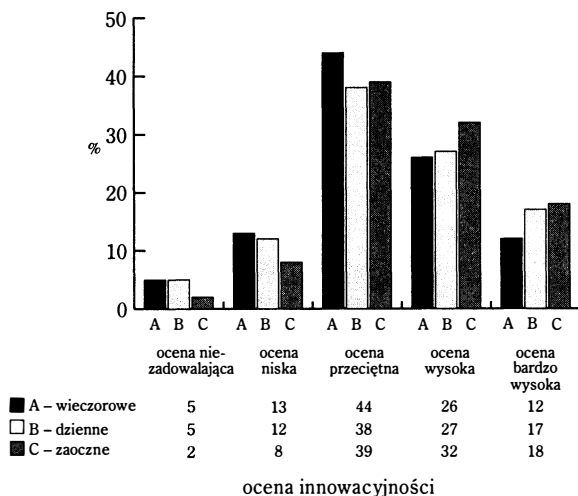

Okazuje się, że samoocena własnej aktywności na zajęciach dydaktycznych w bardzo wyraźny sposób koresponduje z opinią na temat organizowania zajęć przez nauczyciela akademickiego. Wśród osób, które oceniają swoją aktywność na zajęciach jako dużą, bądź bardzo dużą zaledwie 1% uznaje za niezadowolającą organizację zajęć. Tymczasem taką opinię wyraża aż 44% osób, które same uznają swój wkład w zajęcia za bardzo mały. Z kolei ponad połowa (56%) osób uznających się za bardzo aktywne na zajęciach uważa, że zajęcia te były bardzo dobrze organizowane. Podobną opinię znajdujemy u zaledwie 3% studentów oceniających swoją aktywność na zajęciach jako bardzo małą. Uzyskany współczynnik korelacji $r=0,58$ świadczy o wyraźnym związku między samooceną własnej aktywności podczas zajęć a opinią dotyczącą ich organizacji.

Przedostatnim uwzględnianym w badaniu opinii kryterium była „innowacyjność w prowadzeniu zajęć” (wykres 6).

Podobnie jak w przypadku poprzednich kryteriów ogólny obraz jest pozytywny. Także innowacyjność przez zdecydowaną większość stu-

Wykres 6. Opinie na temat innowacyjności w prowadzeniu zajęć a tryb studiów

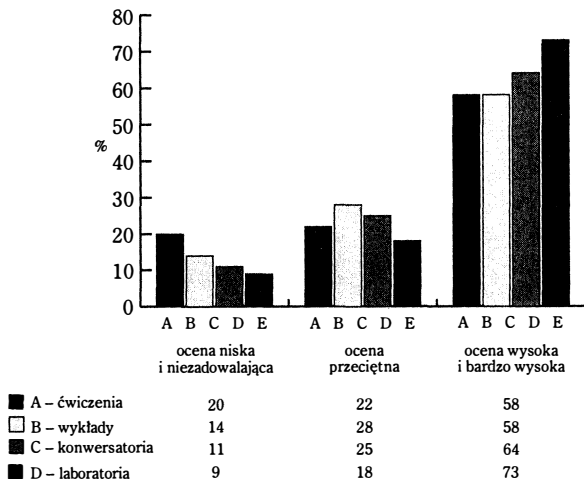

dentów oceniana jest wysoko. Chociaż należy zwrócić uwagę, że wśród studentów wieczorowych dominują oceny przeciętne (44%). Pozytywne opinie najczęściej stwierdzano wśród studentów zaocznych (50%). Podobnie studenci zaoczeni najrzadziej nisko oceniali innowacyjność prowadzących zajęcia. Czynił tak, tylko co dziesiąty z nich (10%). W opiniach na temat innowacyjności słuchacze studiów dziennych lokują się dokładnie między bardziej krytycznymi studentami wieczorowymi i wyżej punktującymi to kryterium studentami zaocznymi. Zdecydowanie pozytywne opinie na temat innowacyjności stwierdzono bowiem u 38% studentów wieczorowych, 44% – dziennych oraz 50% – zaocznych.

I wreszcie ostatnie zastosowane kryterium, ale jakże istotne – „stosunek do studenta” (wykres 7).

Zdecydowana większość studentów ocenia pozytywnie relacje panujące między nimi a nauczycielami akademickimi. Gdy uwzględnimy w analizach typ zajęć, to okaże się, że najmniej przychylna atmosfera – przynajmniej w opinii studentów – panuje na ćwiczeniach. Co piąty student (20%) uważa, iż relacji nauczyciela akademickiego do studenta

Wykres 7. Ocena stosunku do studenta w zależności od typu zajęć

należy przypisać ocenę niską bądź niezadowolającą. Bardzo prawdopodobne jest, że duże znaczenie ma w tym przypadku liczebność grup. Grupy laboratoryjne są najmniej liczne. Łatwiej w nich o dobry kontakt i właściwą komunikację. Niestety nie można tego powiedzieć o ciągle powiększających swoją wielkość grupach konwersatoryjnych, zwłaszcza ćwiczeniowych. Trudne uwarunkowania ekonomiczne, w jakich funkcjonuje szkolnictwo wyższe wywierają piętno także na organizacji zajęć. Tylko dodatkowy wysiłek nauczyciela może zminimalizować skutki, jakie niosą za sobą wymuszone finansową mizérią zmiany w organizacji zajęć.

Zaprezentowane kryteria, skojarzone z wybranymi zmiennymi stanowią egzemplifikację zastosowania narzędzia do zbierania opinii studentów o zajęciach dydaktycznych. Zaprezentowany materiał może posłużyć do analizy pracy dydaktycznej na wydziale. Ale trzeba podkreślić, że bardzo istotną rolę odgrywa sygnał, jaki dociera do każdego nauczyciela akademickiego. Otrzymując wygenerowany przez komputer raport, prowadzący zajęcia może spokojnie przeanalizować, każde z kry-

teriów, odniesione tylko do jego zajęć. Otrzymuje on także wszystkie uwagi, dopisywane w odpowiednim miejscu przez studentów. Oczywiście obie strony muszą dojrzywać do rozsądnego i efektywnego wykorzystania tej drogi wzajemnej komunikacji. Jak zawsze w życiu, także w tym przypadku nie można wykluczyć pewnego marginesu niewłaściwego traktowania tego instrumentu przez osoby zaangażowane w całe przedsięwzięcie. Dotyczy to w równym stopniu i studentów i nauczycieli. Jedna i druga strona musi nabrać do całego działania odpowiedniego, mądrego dystansu, pozbyć się zbędnych emocji. Wydaje się jednak, że do tego potrzeba przede wszystkim czasu. Piszący te słowa wierzy, że nadchodzący czas będzie sprzyjał zrozumieniu idei zasięgania opinii studentów o zajęciach, w których uczestniczą i będzie przysparzał jej zwolenników po obu stronach uniwersyteckich katedr.

